

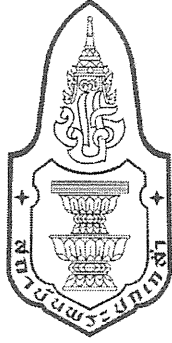
กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและ
การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว
กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา

นายสมชัย ไหมจันทร์แดง

เอกสารวิชาการส่วนบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง
การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 12
สถาบันพระปกเกล้า

พ.ศ. 2556

ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและ
การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว
กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา

นายสมชัย ใหม่อันต์แดง

หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง
การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 12
สถาบันพระปกเกล้า

พ.ศ. 2556

ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

เรื่อง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและ
การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษา
ตลาดน้ำอัมพวา

โดย นายสมชาย ใหม่อินทร์แดง

รหัสประจำตัวนักศึกษา 561-102 -143

อาจารย์ที่ปรึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม)

อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการปฏิบัติงานภาครัฐ
และกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 12

.....

(ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เกรืองาม)

ประธานคณะกรรมการ

หลักสูตรการปฏิบัติงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน

บทคัดย่อ

ชื่อผู้จัดทำ : นายสมชัย ไหมจันทร์แดง

ชื่อหัวข้อเอกสาร : กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างมูลค่าเพิ่ม
ด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา

อาจารย์ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม

การศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว และสร้างเครื่องมือนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างความสามารถในการให้บริการการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการศึกษาโดยเป็นการประชุมระดมสมองและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (สททจ.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล ชาวบ้านและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และผลการศึกษาจากการระดมสมองในบทที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่น ได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในสัดส่วนที่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับกระแสการใช้จ่ายและธุรกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจริง

ปัญหาและจุดอ่อนของชาวบ้าน และชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา คือ ในการทำความเข้าใจถึงสาเหตุแห่งความอ่อนแอของกระบวนการของชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวานั้น ผู้ศึกษาคงจะยังไม่สามารถนำเสนอสาเหตุแห่งปัญหาของชุมชนที่นี้ได้

ประเด็นที่สำคัญและน่าจะเป็นเรื่องที่เร่งด่วนสำหรับชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา ก็คือ การฟื้นฟูและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กระบวนการเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบเชื่อมโยงความร่วมมือของหลายหน่วยหลายองค์กร ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ราชการบริหารส่วนภูมิภาค (จังหวัด อำเภอ) ราชการบริหารส่วนกลาง (กระทรวง กรมที่เกี่ยวข้อง) และการที่จะทำงานเชื่อมโยงแบบบูรณาการเช่นนี้ หน่วยราชการเหล่านี้จะต้องปรับบทบาทของตนเองไปเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริมชาวบ้าน (Facilitator, Enabler)

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา” ครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์นั้น ผู้ศึกษาได้รับความอนุเคราะห์ จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำ รวมไปถึงการตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไข เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณท่านด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

การศึกษาครั้งนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้ถ้าขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (สททจ.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล ที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภออัมพวา จังหวัด สมุทรสงคราม ที่ได้ให้ข้อมูลอย่างละเอียดครบถ้วนด้วยความเต็มใจ ผู้ศึกษาจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สุดท้ายนี้ผู้ศึกษาต้องขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านของหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 12 ของสถาบันพระปกเกล้า และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ดูแลหลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้า ที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่เข้าอบรม คุณประโยชน์ที่เกิดจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอมอบให้คณาจารย์ทุกท่านและผู้ที่เกี่ยวข้อง

นายสมชัย ใหม่อินทร์แดง

สิงหาคม 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
สารบัญ.....	ค
สารบัญตาราง.....	จ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	1
1.3 ประเด็นการศึกษา/ สมมุติฐานการศึกษา.....	2
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	2
1.5 วิธีการศึกษา.....	2
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.7 คำนิยาม.....	3
บทที่ 2 หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	4
2.1 ความหมายและความสำคัญของ “ชุมชน”.....	4
2.1.1 ความหมายของคำว่า “ชุมชน”.....	4
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับ “ชุมชน” : ชุมชนแบบยึดโยงพื้นที่ กับ ชุมชนแบบไม่ยึดโยงพื้นที่.....	6
2.1.3 ความสำคัญของชุมชนต่อภาพรวมสังคมไทย.....	7
2.1.4 ความสำคัญของชุมชนต่อการท่องเที่ยวไทย.....	8
2.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับ “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน”.....	9
2.2.1 ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของชุมชน”.....	9
2.2.2 ความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน”.....	10
2.3 ความเข้มแข็งของชุมชน.....	11
2.4 ความมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว.....	14

บทที่ 3	โครงการและเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ	19
3.1	โครงการคืออะไร	19
3.2	การกำหนดประเด็นและหลักเกณฑ์พื้นฐาน	19
3.3	The BCG matrix model	20
3.3.1	The BCG matrix model กับการคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ	20
3.3.2	การประยุกต์ใช้ BCG matrix model	22
3.4	การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ	23
3.5	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนนำร่องต้นแบบ : ตลาดน้ำอัมพวา	24
บทที่ 4	วิธีการศึกษา	26
4.1	ขอบเขตการดำเนินงาน	26
4.2	วิธีการศึกษา	28
บทที่ 5	วิเคราะห์ผลการศึกษา	34
บทที่ 6	ข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา	36
	บรรณานุกรม	38
	ประวัติผู้ศึกษา	42

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงผลการระดมสมองในประเด็นต่างๆที่กำหนดไว้	31

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	หลักเกณฑ์พื้นฐานในการกำหนดชุมชนต้นแบบนาร่อง	19
2	การวิเคราะห์ตามตัวแบบ BCG (Boston Consulting Group) ที่ใช้วิธีการแมทริกซ์ (Matrix model)	20
3	กรอบแนวทางการกำหนดหลักเกณฑ์หลักเกณฑ์ชุมชนต้นแบบนาร่อง	21

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐบาลมีนโยบายที่ชัดเจนในการผลักดันให้การท่องเที่ยวเป็นจุดแข็งขั้นที่ได้เปรียบ (Competitive Advantage) ของประเทศไทย รัฐบาลโดยกรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายที่สอดคล้องและรองรับ ต่อยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้มีความสามารถในการแข่งขันและดึงดูดนักท่องเที่ยว ภารกิจประการหนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวคือ การพัฒนา “บริการ” ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อันถือเป็น โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการการท่องเที่ยวคือประชาชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นผู้ให้บริการโดยตรงหรือโดยอ้อม ย่อมต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะและทัศนคติที่เหมาะสมต่อการสร้างบริการที่ดีและพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว โดยมี “ภาครัฐ” เป็นผู้ให้การส่งเสริมและสนับสนุน

เป็นที่ปรากฏว่า รายได้จากการท่องเที่ยวจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่น จึงต้องการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดการใช้จ่ายโดยอาศัยหลักวิชาและกลยุทธ์การตลาดต่างๆ เข้ามาปรับใช้ รัฐหรือองค์กรธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมักเป็นผู้มีบทบาทหลักในการใช้หลักการตลาดขับเคลื่อน (Marketing-Driven) ในขณะที่ชุมชนจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ในทางอุดมคตินั้น หากชุมชนมีความสามารถในการทำการตลาดด้านการท่องเที่ยวเอง และตระหนักถึงคุณค่าเชิงเศรษฐกิจของบริการการท่องเที่ยวต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น จะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ของชุมชนต้องอาศัยภาครัฐเข้ามาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกเรียนรู้” โดยให้การสนับสนุนในการสร้างกระบวนการ วิธีการ และเครื่องมือที่จำเป็น อันเป็นการพัฒนาที่อาศัยการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Action Learning) และก่อให้เกิด “องค์ความรู้” ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว
2. เพื่อสร้างเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเอง
3. เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างความสามารถในการให้บริการการท่องเที่ยว

4. เพื่อเป็นต้นแบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและนำไปใช้ในการกำหนดทิศทาง และแนวทางในการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวของประเทศไทย

5. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญเพื่อการสร้างรายได้ และมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว อันประกอบไปด้วยชุดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Package) วิธีการ เครื่องมือ และการทดสอบต้นแบบ เพื่อตอบสนองและรองรับต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

1.3 ประเด็นการศึกษา/ สมมุติฐานการศึกษา

ศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา ศึกษาโดยนำผลการศึกษามาขยายผลและออกแบบวิธีการเพื่อการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้เป็น “กระบวนการต้นแบบเพื่อการเรียนรู้” ต่อไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

เอกสารวิชาการฉบับนี้กำหนดขอบเขตการศึกษา ถึงกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา โดยศึกษาถึงสภาพแวดล้อม ชุมชน และบริการ การท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดการอยู่ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

1.5 วิธีการศึกษา

1. สร้างเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ จำนวน 1 ชุมชน
2. คัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้
3. ศึกษาสภาพแวดล้อม ชุมชน และบริการการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดการอยู่ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน
4. ประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ในเชิงลึก
5. สัมภาษณ์ความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ด้านการจัดการบริการท่องเที่ยว
6. ประชุมกับผู้นำชุมชน หรือผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อขอความเห็นประกอบการออกแบบวิธีการทำสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม
7. ออกแบบวิธีการเพื่อการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ เป็น “กระบวนการต้นแบบเพื่อการเรียนรู้”

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการ และแนวทางที่เหมาะสมต่อการสร้างการเรียนรู้ต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ “ตลาดน้ำอัมพวา” ให้สามารถทำการตลาด และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการบริการการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น อันจะส่งผลต่อพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมต่อไป รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวอื่น สามารถศึกษา และนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาการสร้างการเรียนรู้ต่อชุมชนของตน ได้ต่อไป

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษานี้ คำสำคัญต่อไปนี้ มีความหมายดังนี้

“กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน” หมายถึง การศึกษาถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญเพื่อการสร้างรายได้ และมูลค่าเพิ่มจากการบริการการท่องเที่ยว อันประกอบไปด้วยชุดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Package) วิธีการ เครื่องมือ และการทดสอบต้นแบบ เพื่อตอบสนองและรองรับต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

“การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว” หมายถึง การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value added) ทางการท่องเที่ยว โดยการพัฒนานวัตกรรมและรูปแบบ (Design) ของกิจกรรม โดยเฉพาะการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน การจัดการหมู่บ้าน OTOP และของที่ระลึกสำหรับหมู่บ้านท่องเที่ยวชุมชนและหมู่บ้าน OTOP

บทที่ 2

หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายและความสำคัญของชุมชน

2.1.1 ความหมายของคำว่า “ชุมชน”

มีผู้ให้ความหมายของชุมชนไว้ในลักษณะต่างๆ กัน ดังนี้

■ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

■ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2542 อ้างใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2543) ให้ความหมายว่าชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

1. ความเป็นชุมชนในครอบครัว
2. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
3. ความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic community)
4. ความเป็นชุมชนสงฆ์
5. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกัน โดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน
6. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

■ “ชุมชน” คือ ประสพการณ์ ความรู้สึกและความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถกำหนดทางภูมิศาสตร์ หรือกฎเกณฑ์ทางการ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนรู้สึกว่าเป็นสมาชิกอยู่ เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามเวลา อาจจะมีเข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ แต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะตัว มีความเท่าเทียมมากน้อยแตกต่างกันไป บางชุมชนใช้หลักฉันทามติ บางชุมชนใช้แนวทางอื่น บางชุมชน ถูกครอบงำโดยผู้มี “อิทธิพล” บางชุมชนก็ปลอดอิทธิพล สรุปคือ ชุมชนมีความหลายหลายสูงกว่าที่จะพรรณนาแบบเหมารวมได้ (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ , 2546)

■ ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน โดยชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามเวลา อาจจะมีเข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ ชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (มูลนิธิเสียงธรรมเพื่อประชาชน, 2552)

1. คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชน ไม่ได้
2. ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน
3. คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญ และมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆ เป็นเรื่องยาก
4. ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น
6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

จากความหมายของชุมชนดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ชุมชนอาจยึดโยงกับพื้นที่ หรือไม่ยึดโยงกับพื้นที่ก็ได้

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับ “ชุมชน” : ชุมชนแบบยึดโยงพื้นที่ กับ ชุมชนแบบไม่ยึดโยงพื้นที่

โครงการจัดทำเครื่องชี้วัดการพัฒนาเมืองและชุมชนน่าอยู่ได้สรุปลักษณะความหมายของคำว่า “ชุมชน” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันว่ามี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง มีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ความหมายในลักษณะนี้จึงยึดโยงกับพื้นที่ ที่ตั้งของกิจกรรม เช่น ชุมชน กรุงเทพมหานคร กลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. กลุ่มคน/การรวมกลุ่มหรือสังคมของกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกัน ซึ่งไม่ยึดโยงพื้นที่ เช่น ชุมชน จ.ส.100 ชุมชนออนไลน์ทางเครือข่าย คอมพิวเตอร์ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

โครงการจัดทำเครื่องชี้วัดการพัฒนาเมืองและชุมชนน่าอยู่ ใช้ความหมายในลักษณะแรก โดยให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่เกาะเกี่ยว ยึดโยงกับพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการร่วมกันในการรวมตัวและมีวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มชัดเจน พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มคน/สมาชิก ต้องเป็นพื้นที่เดียวกัน หรือต่อเนื่องกันทางภูมิศาสตร์ อีกทั้งต้องอยู่ในหน่วยพื้นที่ทางการปกครองเดียวกัน

“ชุมชน” มีความหมายที่หลากหลาย และถ้ามองโดยรวมจะเห็นว่า มีนัยหรือความหมายใกล้เคียงกัน สามารถสรุปรวม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนใน 4 แนวคิด ดังนี้ 1) แนวคิดสังคมวิทยา 2) แนวคิดทางมนุษยนิยม 3) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และประชาสังคม 4) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ (ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2540)

■ ชุมชนแบบยึดโยงกับพื้นที่

เป็นชุมชนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมนานาชาติ อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งมีนักวิชาการที่ให้ความหมายคำว่าชุมชน ในรูปแบบชุมชนแบบยึดโยงกับพื้นที่ไว้มากมาย เช่น

ชยันต์ วรรณะภูติ (2533) อธิบายคำว่า “ชุมชน” มีความหมายในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” คือ เป็นหน่วยของสังคมหรือหน่วยทางการปกครองขนาดเล็ก ในระดับพื้นฐานที่มีการรวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กร หรือสถาบันของชุมชน และกฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งนี้ ชุมชน หมายถึง สังคมนานาชาติ ในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้

“ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรมและมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะ ทำให้สมาชิกนั้น ตระหนัก และเกื้อกูลกัน (Mask S. Homan , 1994 อ้างใน ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2543)

■ ชุมชนแบบไม่ยึดโยงพื้นที่

“ชุมชน” หมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วัติ, 2540 อ้างใน ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2543)

“ชุมชน” คือ ประสบการณ์ ความรู้สึกและความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถกำหนดทาง ภูมิศาสตร์ หรือกฎเกณฑ์ทางการ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนรู้สึกว่าคุณเป็นสมาชิกอยู่ เป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามเวลา อาจจะ เข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ แต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะตัว มีความเท่าเทียมมากน้อย แตกต่างกันไป บางชุมชนใช้หลักฉันทามติ บางชุมชนใช้แนวทางอื่น บางชุมชนถูกรอบงำโดยผู้มี อิทธิพล บางชุมชนก็ปลอดอิทธิพล สรุปคือ ชุมชนมีความหลากหลายสูงกว่าที่จะพรรณนาแบบ เหมารวมได้ (สำนักงาน โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. 2546)

2.1.3 ความสำคัญของชุมชนต่อภาพรวมสังคมไทย

ชุมชนมีความสำคัญต่อสมาชิกทุกคนของชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน รวมทั้งมีความสำคัญ ต่อนักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งหน่วยงานภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน โดย “ชุมชน” มีความสำคัญต่อชุมชนเอง และต่อผู้อื่น

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีความสำคัญต่อภาพรวมสังคมไทย กล่าวคือ ชุมชนมีกระบวนการ เรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง ชุมชนเป็นหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืนคือ เป็นการพัฒนา ทั้ง เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ ชุมชนยัง เน้นคุณค่าของการร่วมมือกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และหากเราไม่ยึดติดชุมชน กับพื้นที่ ชุมชนมีทั้งในเมืองและมีชุมชนใหม่เกิดขึ้น มีการเคลื่อนไหวเช่น สมัชชาเกษตรกร เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเอดส์ ชุมชน จ.ศ.100 ชุมชน อินเทอร์เน็ต ดังนั้น สรุปว่า ความสำคัญของชุมชนต่อภาพรวมสังคมไทย คือ ชุมชนซึ่งเป็นความอยู่รอดของสังคมไทยหรือเป็น ชุมชนที่เข้มแข็ง จะนำพาสังคมไทย/ ประเทศไทยเจริญรุ่งเรือง

2.1.4 ความสำคัญของชุมชนต่อการท่องเที่ยวไทย

ปัจจุบันเราพบว่าชุมชนมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวไทย โดยพบว่าชุมชนที่เข้มแข็งย่อมส่งผลให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้มีศักยภาพ และมีชื่อเสียงได้อย่างยั่งยืน โดย “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (Community – Based Tourism – CBT) เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยว โดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มความรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งหมายถึง การนำการท่องเที่ยวมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน มีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกำหนดทิศทาง ในการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

2.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับ “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน”

2.2.1 ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของชุมชน”

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff , 1981) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเอกสารวิชาการ

องค์การสหประชาชาติ (United Nation ,1981) ก็ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

รีเดอร์ (Reeder, 1974) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

นอกจากนี้จากการศึกษาของ สุชาดา จักรพิสูทธิ์ (2547) ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด ด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

2.2.2 ความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน”

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนมีปรัชญาแนวคิดตามที่ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2554) ได้กล่าวถึงไว้ ดังนี้

1. มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้ นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความปีติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย

2. การปฏิรูปการศึกษาควรมุ่งเน้นการแก้ปัญหาคความทุกข์ยากให้แก่คนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยกระจายการเรียนรู้ออกจากสถานศึกษาไปสู่ชุมชน หรือคืนการศึกษาให้ชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้นั้นตอบสนองความต้องการของชุมชน และทำให้เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนในสถานศึกษา ทั้งยังช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและสถานศึกษา ต่างฝ่ายต่างช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน กล่าวคือนักเรียน ครู และชุมชน อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

3. บุคคลและชุมชนมีความหลากหลาย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนหนึ่ง ไปใช้ในอีกชุมชนหนึ่ง หรือการวางแผนจากส่วนกลางแล้วนำไปให้ชุมชนท้องถิ่นปฏิบัติ จึงมักประสบความสำเร็จล้มเหลว นอกจากนี้ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนยังเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงต้องพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในแต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

4. เป้าหมายการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้อย่างบูรณาการ หรือเพิ่มเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสานการณัระหว่างบุคคลและชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้

5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ นั้น มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง โดยเฉพาะการเลี้ยงชีพของคนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจจากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อาทิ นักวิชาการ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน นักธุรกิจ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ของทุกฝ่าย

6. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆ ประการพร้อมๆ กัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณ สร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝัง คุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิถีคิดและวิถีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงาน การแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ ได้โจทย์วิจัย เกิดการสะสมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปบทเรียนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิรูปการเรียน การสอน ชุมชนมีโอกาสนำไปเรียนรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

2.3 ความเข้มแข็งของชุมชน

มีผู้ศึกษาและให้คำนิยามความหมายในเรื่องที่เกี่ยวกับ “ชุมชนเข้มแข็ง” ไว้จำนวนมากมาย ดังเช่น ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ประชาสังคม (Civil society) ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชน ในลักษณะประชาคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพ มีเสถียรภาพ มีการสั่งสมทุนทาง ปัญญา และหรือทุนเศรษฐกิจ มีคุณธรรมและคุณค่าที่ดีงามเป็นกรอบยึดเหนี่ยว และนำไปสู่สังคม ที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่ายความร่วมมืออย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร (ไพโรจน์ ภัทรนรากุล , 2545)

คำว่า “ประชาสังคม” เป็นคำสำคัญที่นักคิดนักวิชาการไทยหลายคนได้ให้ความหมายไว้ ดังเช่นที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (ชูชัย สุภวงส์ และ ยุติ คาคการณ์ไกล ,2540) ให้ความหมายของ ประชาสังคมในบริบทสังคมไทยว่า หมายถึงรวมถึงทุกๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรประชาสังคมหมายถึง องค์กรใดก็ตามที่รัฐไม่มีกลไกใช้อำนาจบังคับ ที่รัฐไม่ได้เข้าไปจัดตั้ง หากแต่ให้ความช่วยเหลือในกิจการขององค์กรนั้น

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ได้ให้ความเห็นว่าประชาสังคม หมายถึง กลุ่มคนหรือ องค์กรที่เป็น พลังนอกระบบรัฐที่รวมตัวกันขึ้นมาจะโดยมุ่งหวังกำไรหรือไม่ก็ตาม เพื่อต้องการ มีบทบาทร่วมกับภาครัฐในการจัดระเบียบการปกครองการบริหารจัดการที่ดี

ซึ่งจากความหมายเกี่ยวกับ “ประชาสังคม” ที่แตกต่างกันออกไปดังกล่าว จึงได้มีการ นำเสนอทัศนะที่ว่าประชาสังคมหรือกระบวนการประชาคมน่าจะมีลักษณะที่เด่นเฉพาะตัว 3 ประการ คือ (ชาติชาย ณ เชียงใหม่ , 2543)

1. เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคน
2. มีวัตถุประสงค์เพื่อมีบทบาทในการจัดการแก้ไขปัญหาของสังคม และส่งเสริมการปกครองการบริหารจัดการที่ดี
3. มีอิสระปราศจากการควบคุมบังคับจากภาครัฐ แต่อาจได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

อย่างไรก็ตาม จากการนิยามความหมายของชุมชนเข้มแข็งอย่างหลากหลายตามที่นักคิด นักวิชาการ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคีการพัฒนาต่างๆ ได้ให้ไว้จากประสบการณ์ในการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในที่สุดแล้วก็มีนิยามความหมาย ที่เป็นที่เห็นชอบของคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤต ที่เห็นว่าชุมชนที่เข้มแข็งควรมีองค์ประกอบ และลักษณะสำคัญบางประการดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,2544)

1. ชุมชนมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรกัน และมีความรักที่องุ่นรักชุมชน
2. มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
3. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงการเป็นเครือข่าย
4. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
5. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
6. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

ดังนั้นชุมชนที่เข้มแข็งจึงควรมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ (สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย , 2545)

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกการพึ่งพาตนเอง เอื้ออาทร รักและห่วงใยซึ่งกันและกันพร้อมที่จะร่วมมือกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
3. สมาชิกชุมชนร่วมกันกำหนดผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนที่หลากหลายด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. มีกระบวนการชุมชนที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชนซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใสและมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้จากสมาชิกทั้งหมด
5. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน
6. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

7. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วย การพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งพาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน/ชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่น ภาครัฐ ราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่นๆ ในลักษณะการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

หนึ่ง มีประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่ง ก็คือ ชุมชนที่เข้มแข็งมักเป็นชุมชนที่มี “กระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง” ควบคู่กันไปด้วย ดังเช่น ผลการศึกษาที่พบว่าชุมชนที่เข้มแข็งจะมีลักษณะของการเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (Learning community) กล่าวคือ การที่คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งหรือรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of belonging) มองเห็นภาพของชุมชนที่อยากเป็นในอนาคตไปในแนวทางเดียวกัน (Shared vision) และมีความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลในการพัฒนาความสามารถซึ่งกันและกัน (Shared learning) โดยเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนเป็นฐานสำคัญ

(<http://www.blesscon.com/index.php?lite=article&qid=41986873>)

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ปราชญ์ชาวบ้านชื่อดัง ผู้มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนมา ยาวนาน ได้กล่าวว่าการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง อยู่ที่ “การสร้างกระบวนการเรียนรู้” เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องการจัดการ สำหรับผู้ใหญ่วิบูลย์แล้ว การสร้างกระบวนการเรียนรู้ คือ ทำอย่างไรให้ชาวบ้านได้มีวิถีคิด วิถีวิเคราะห์ปัญหา และการเรียนรู้ที่สำคัญคือการจัดการ

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ ประกอบไปด้วยขั้นตอน ดังนี้ (วิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2545)

- ขั้นตอนแรก คือ ขั้นที่เตรียมให้ชาวบ้านเกิดวิถีคิดเชิงวิเคราะห์ แล้ววางแผนให้เกิดการฟื้นฟู วิถีคิดขึ้นมาให้ได้ ด้วยวิธีให้เขาดูบทเรียน คู่มือ คู่มือฉบับปัจจุบัน และคู่มือของเขา

- ขั้นตอนที่สอง คือ ขั้นการเตรียมแผน มีการวางแผนเตรียมชุมชน โดยดึงเอาแกนนำชุมชน มาบางส่วน มาคุยกันในเรื่องสำคัญ จนเห็นกระบวนการของเรื่องนั้นๆ แล้วให้ตัวแทนชุมชนกลับไปชุมชน ไปคุยกันต่อว่าจะทำอย่างไรกับชุมชนของตัวเอง

- ขั้นตอนที่สาม คือ ขั้นการติดตามอย่างไม่หยุด ตามดูว่าเขากำลังมีปัญหอะไร มีอุปสรรคอะไร ต้องทำอะไร เป็นขั้นตอนของการส่งเสริมการลงทุน เป็นขั้นตอนที่จะต้องมีการจัดทำ “แผนจัดการทำงานในชุมชน” เพื่อส่งเสริมชุมชนให้มีความพร้อมในการพัฒนาตัวเองให้เข้มแข็ง

เป้าหมายสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ คือ การทำให้ชุมชนเกิดความร่วมมือกัน ทำให้ชุมชนเกิดการขับเคลื่อนไปอย่างเป็นกระบวนการ พร้อมกันไปกับการสร้างขีดความสามารถ

ในการจัดการชีวิตของตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ของทั้งชุมชน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือ ภาพรวมของลักษณะชุมชนที่เข้มแข็ง

2.4 ความมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว

ทำนองเดียวกันกับ “ชุมชนเข้มแข็ง” มีผู้ศึกษาและให้คำนิยามความหมายในเรื่องที่เกี่ยวกับ “การท่องเที่ยว” ไว้จำนวนมากมาย ดังเช่นที่มีผู้เสนอว่า การท่องเที่ยวหมายถึง กิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่น เป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทางท่องเที่ยว (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว (จริญญา เจริญสุขไส และ สุวัฒน์ จุฑากรณ์ ,2544)

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง เพื่อผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์ใหม่โดยมีเงื่อนไขว่าการเดินทางนั้น เป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว ผู้เดินทางจะต้องไม่ถูกบังคับให้เดินทาง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544)

องค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและการท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยให้คำนิยามการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ (ความหมายของการท่องเที่ยว, 2554)

1. ต้องมีการเดินทาง
2. ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน
3. ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง

สำหรับจุดมุ่งหมายของการเดินทางท่องเที่ยว นั้นจะต้องมีไว้เพื่อการประกอบอาชีพ และไม่อยู่ประจำ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง ดังต่อไปนี้ (คำนิยาม การท่องเที่ยว, 2554)

1. เพื่อพักผ่อนในวันหยุด
2. เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา
3. เพื่อการศึกษา
4. เพื่อการกีฬาและบันเทิง
5. เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ
6. เพื่องานอดิเรก
7. เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร

8. เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ
9. เพื่อเข้าร่วมประชุมสัมมนา

ดังนั้นคำว่า “การท่องเที่ยว” จึงเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง มิได้เฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงรื่นรมย์อย่างที่ส่วนมากเข้าใจกัน การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมเยือนญาติพี่น้อง ก็นับได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น (เสรี วงษ์ไพจิตร ,2532)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวได้มีพัฒนาการจนกลายเป็น “ธุรกิจ” หรือ “อุตสาหกรรม” ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความข้องเกี่ยวกับธุรกิจต่างๆประเภทอื่นๆ สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นธุรกิจบริการที่ประกอบไปด้วยการบริการประเภทต่างๆที่จัดขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ในการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ตัวแทนจำหน่าย บริการนำเที่ยว ธุรกิจสวนสนุก ธุรกิจการจัดประชุม และงานแสดงสินค้า เป็นต้น

การท่องเที่ยวจึงกลายเป็นอุตสาหกรรมบริการ ซึ่งมีการเจริญเติบโตขยายตัวอย่างรวดเร็วไปทุกทวีปของโลก มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากอุตสาหกรรมผลิตสินค้าประเภทอื่น เนื่องจากการบริโภคในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวจะต้องเดินทางไปใช้บริการหรือสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยว ณ ถิ่นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ไม่สามารถจะสั่งแหล่งท่องเที่ยวมาบริโภค ณ ถิ่นที่อยู่ของตนเองเหมือนผลิตภัณฑ์สินค้าประเภทอื่น (ปรีชา แดงโรจน์ ,2546)

อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังคงมีลักษณะบางประการของกระบวนการผลิตทำนองเดียวกับอุตสาหกรรมทั่วไป กล่าวคือมีองค์ประกอบต่อไปนี้ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ,2554)

1. โรงงาน ได้แก่ อาณาบริเวณที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือน เป็นบริเวณที่เข้าถึงได้ไม่ยาก มีสถานที่พักและบริการที่สะดวกพอสมควรสำหรับการพักอยู่ชั่วคราว
2. วัตถุดิบ ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จัดจูงให้นักท่องเที่ยวสนใจมาชม
3. การลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ฯลฯ มีการลงทุนสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่างๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร สถานพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น
4. การใช้แรงงานเพื่อสร้างสาธารณูปโภค การผลิตสินค้าและบริการ
5. ผลิตผล ได้แก่ บริการของธุรกิจที่ประกอบกันเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น
6. การส่งเสริมการขาย มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ผลิตผลเป็นที่รู้จักแพร่หลาย มีการณรงค์ให้เกิดความต้องการซื้อผลิตผลเหล่านี้ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ

บทที่ 3

โครงการและเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ

3.1 โครงการคืออะไร

เอกสารวิชาการเรื่องกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา เป็นเอกสารศึกษาเกี่ยวกับโครงการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ “ตลาดน้ำอัมพวา” ในการสร้างรายได้ และมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว

3.2 การกำหนดประเด็นและหลักเกณฑ์พื้นฐาน

การคัดเลือกพื้นที่และชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งชุมชนนำร่องต้นแบบของเอกสารวิชาการนี้ จำเป็นต้องออกแบบเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเอกสารวิชาการ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว สามารถกำหนดประเด็นเพื่อสร้างหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนนำร่อง ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

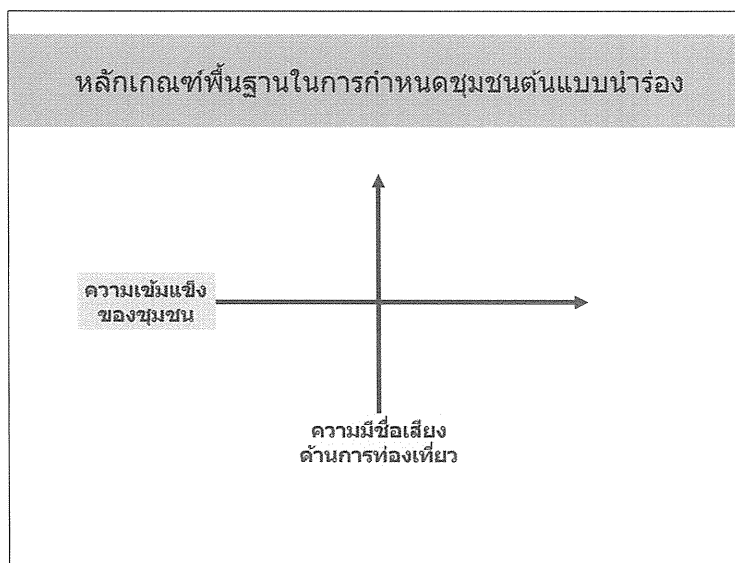
ประเด็นที่ 1 คือ เป็นชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ประเด็นที่ 2 คือ เป็นชุมชนที่มีความเสี่ยงและเป็นที่ยอมรับในด้านการสร้างกระบวนการที่เข้มแข็งของชุมชน

ดังนั้น จากประเด็นที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ประเด็นดังกล่าว สามารถนำมากำหนดเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐาน ที่จะใช้ในการคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบได้ โดยในการศึกษาครั้งนี้ จะประกอบไปด้วย 2 หลักเกณฑ์พื้นฐาน (แผนภาพที่ 1) ได้แก่

- 1) หลักเกณฑ์ด้านความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) หลักเกณฑ์ด้านความมีความเสี่ยงด้านท่องเที่ยวของชุมชน

แผนภาพที่ 1 หลักเกณฑ์พื้นฐานในการกำหนดชุมชนต้นแบบนาร่อง

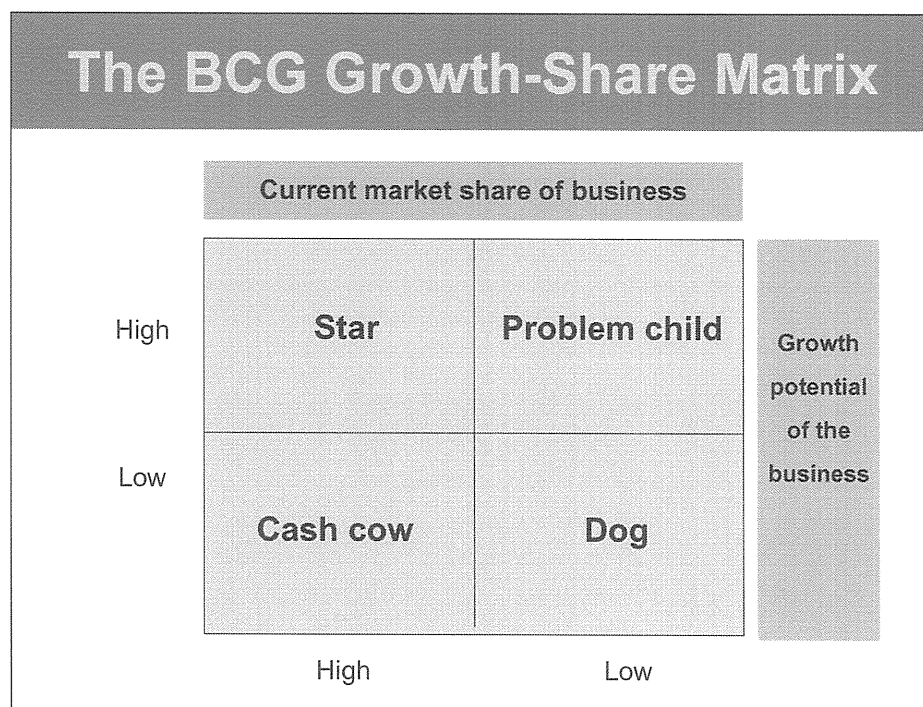
3.3 The BCG Matrix Model

3.3.1 The BCG Matrix Model กับการคัดเลือกชุมชนนาร่องต้นแบบ

เอกสารวิชาการการศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาชุมชนนาร่องต้นแบบจำนวน 1-2 ชุมชน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องดำเนินการออกแบบหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งชุมชนนาร่องต้นแบบที่สอดคล้อง

ในการนี้ ได้นำแนวทางในการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมโดยการประยุกต์ใช้แนวทางการวิเคราะห์ตามตัวแบบ BCG (Boston Consulting Group) ที่ใช้วิธีการแมทริกซ์ (Matrix model) ซึ่งใช้หลักเกณฑ์พื้นฐานทางธุรกิจ 2 ประการ ได้แก่ (1) หลักเกณฑ์ส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันของธุรกิจ (Current market share of business) และ (2) หลักเกณฑ์ความมีศักยภาพ ที่จะเจริญเติบโตของธุรกิจ (Growth potential of the business) แล้วฉายให้เห็นภาพของประเภทของธุรกิจออกได้เป็นกลุ่มเป้าหมายใหญ่ๆ 4 กลุ่ม (แผนภาพที่ 2) (Johnson&Scholes ,1989 อ้างใน Strategic Marketing Planning , 1989)

แผนภาพที่ 2 การวิเคราะห์ตามตัวแบบ BCG (Boston Consulting Group) ที่ใช้วิธีการเมทริกซ์ (Matrix model)

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้หลักการการเมทริกซ์ระหว่างหลักเกณฑ์พื้นฐาน 2 ประการ ได้แก่ (1) หลักเกณฑ์ส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันของธุรกิจ (Current market share of business) และ (2) หลักเกณฑ์ความมีศักยภาพที่จะเจริญเติบโตของธุรกิจ (Growth potential of the business) โดยมีการให้น้ำหนักสูง-ต่ำ (High-Low) ของแต่ละหลักเกณฑ์ การดำเนินการเช่นนี้ จะช่วยให้สามารถจัดแบ่งประเภทธุรกิจออกได้เป็น 4 ประเภทธุรกิจ ได้แก่

1. กลุ่มธุรกิจประเภท “ดาวดวงเด่น” (Star) อันหมายถึงกลุ่มธุรกิจที่มีส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันสูงและยังมีศักยภาพที่จะเติบโตทางธุรกิจได้ดีในอนาคตด้วย ธุรกิจประเภทนี้จึงเปรียบเสมือนได้ดัง “ดาว” ที่สามารถเปล่งประกายโดดเด่นได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (Hi-Hi)

2. กลุ่มธุรกิจประเภท “ทำเงินปัจจุบัน” (Cash cows) หมายถึง กลุ่มธุรกิจที่มีส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันอยู่ในระดับสูง แต่ศักยภาพที่จะเติบโตในอนาคตค่อนข้างจะจำกัดหรืออยู่ในระดับต่ำ (Current Hi – Potential Low) ดังนั้นผู้บริหารของกลุ่มธุรกิจประเภทนี้จะใช้กลยุทธ์ที่เน้นการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธุรกิจประเภทนี้ให้มากที่สุด

3. กลุ่มธุรกิจประเภท “เด็กมีปัญหา” (Problem child) อันหมายถึงกลุ่มธุรกิจที่มีศักยภาพในการสร้างความเจริญเติบโตของกิจการได้สูง แต่ทว่าส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันของกิจการกลับอยู่ในระดับต่ำ (Current Low- Potential Hi) ธุรกิจประเภทนี้จึงเปรียบเสมือน “เด็ก”

ที่มีศักยภาพที่จะเจริญเติบโตได้ดีในอนาคต แต่กลับเผชิญกับปัญหาในปัจจุบัน จึงทำให้เด็กคนนี้ไม่สามารถเติบโตงดงามได้อย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้น จึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะใช้ธุรกิจประเภทนี้ให้เกิดประโยชน์ โภคผลอย่างเต็มศักยภาพ หากสามารถจัดปัญหาอุปสรรคข้อยุ่งยากต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้ “เด็กมีปัญหา” นี้ กลายเป็น “ดาวดวงเด่น” ในอนาคต

4. กลุ่มธุรกิจประเภท “สุนัข” (Dog) หมายถึงกลุ่มธุรกิจที่ไร้อนาคต กล่าวคือมีส่วนแบ่งทางการตลาดในปัจจุบันอยู่ในระดับต่ำ และไม่มีศักยภาพที่จะสามารถเจริญเติบโตได้ในอนาคต (Current Low- Potential Low) ธุรกิจประเภทนี้จึงเป็นธุรกิจที่มีปัญหาทั้งในปัจจุบัน และไม่มี ความหวังในอนาคต ดังนั้น กลยุทธ์สำหรับธุรกิจประเภทนี้จึงมักจะเป็นเรื่องของการปิดกิจการ การขายกิจการ การปลดเปลื้องกิจการ เป็นต้น

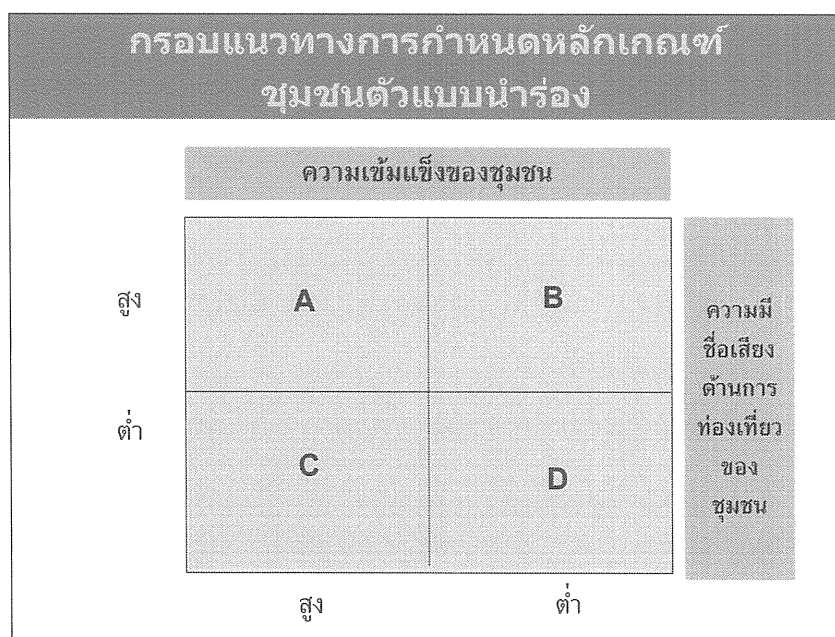
3.3.2 การประยุกต์ใช้ BCG Matrix Model

เหตุที่กล่าวถึงตัวแบบเมตริกซ์ BCG matrix ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะนำมาสู่การประยุกต์ใช้ตัวแบบ BCG matrix กับการศึกษา นี้ โดยนำหลักเกณฑ์พื้นฐานที่ได้กำหนดไว้เป็นการเบื้องต้นแล้ว 2 ประการ คือ

- 1) หลักเกณฑ์ด้านความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) หลักเกณฑ์ด้านความมีชื่อเสียงด้านท่องเที่ยวของชุมชน

แล้วจึงนำหลักเกณฑ์พื้นฐานทั้ง 2 ประการ มาดำเนินการตามแนวทางของตัวแบบ BCG matrix ตามผลปรากฏที่ได้ (แผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 3 กรอบแนวทางการกำหนดหลักเกณฑ์หลักเกณฑ์ชุมชนตัวแบบนำร่อง

จากแผนภาพ “กรอบแนวทางการกำหนดหลักเกณฑ์ชุมชนนาร่องต้นแบบ” ข้างต้น ทำให้สามารถจัดกลุ่มชุมชนได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

- 1) ชุมชน A คือ ชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านความเข้มแข็งของชุมชนและมีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยวสูง
- 2) ชุมชน B คือ ชุมชนที่มีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยวสูง แต่มีความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับปานกลางหรือต่ำ
- 3) ชุมชน C คือ ชุมชนที่มีชื่อเสียงในด้านความเข้มแข็งของชุมชนสูง แต่มีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยวอยู่ระดับต่ำ
- 4) ชุมชน D คือ ชุมชนที่ไม่มีมีความโดดเด่นทั้งในด้านความเข้มแข็งของชุมชน และมีความมีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยว

3.4 การคัดเลือกชุมชนนาร่องต้นแบบ

เอกสารวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเครื่องมือสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว เพื่อเป็นต้นแบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและนำไปใช้ในการกำหนดทิศทาง และแนวทางในการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวของประเทศไทย และเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความสามารถในการให้บริการการท่องเที่ยว

การคัดเลือกชุมชนนาร่องต้นแบบจำนวน 1 ชุมชนจึงต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะทำให้ ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์อย่างสูงต่อการนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริการการท่องเที่ยวของประเทศต่อไป

ด้วยเหตุนี้ เพื่อประโยชน์และความเหมาะสมในการศึกษา การคัดเลือกชุมชนนาร่องต้นแบบ ผู้ศึกษาได้คัดเลือก “ชุมชน A” มาเป็นต้นแบบในการศึกษาครั้งนี้ กล่าวคือ ชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านความเข้มแข็งของชุมชน และมีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยวสูง

จากหลักเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนาร่องต้นแบบดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้สำรวจหาชุมชนนาร่องที่เหมาะสมจำนวน 1 ชุมชน แล้วได้ทำการติดต่อทาบทามชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการศึกษาวิจัยนี้ โดยมีชุมชนที่ยินดีที่จะเข้าร่วมและให้ความร่วมมือ ดังนี้

ชุมชนแบบ A	ตลาดน้ำอัมพวา
------------	---------------

3.5 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนนาร่องต้นแบบ : ตลาดน้ำอัมพวา

ในอดีตเมืองอัมพวาถือว่าเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสงคราม มีตลาดน้ำขนาดใหญ่ และชุมชนริมน้ำที่เป็นศูนย์กลางด้านพาณิชยกรรม แต่ผลกระทบของการพัฒนาการคมนาคมทางบก ทำให้ความเป็นศูนย์กลางฯ ของอัมพวาต้องสูญเสียไป ตลาดน้ำค่อยๆ ลดความสำคัญและสูญหายไปโน้ที่สุด ทิ้งไว้แต่ร่องรอยของความเจริญในอดีตซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นชัดเจนในทุกวันนี้

เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2547 ทางเทศบาลตำบลอัมพวา โดยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่น ได้ฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่ออนุรักษ์ความเป็นอยู่ของชุมชนริมน้ำ ซึ่งในปัจจุบันจะหาตลาดน้ำแท้ๆ ได้ยาก จึงพัฒนาตลาดน้ำให้สืบทอดตลอดไป โดยใช้ชื่อว่า "ตลาดน้ำยามเย็น" ซึ่งในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวจะรู้จักในนามของ "ตลาดน้ำอัมพวา"

ตลาดน้ำอัมพวาจะมีทุกวันศุกร์ วันเสาร์ วันอาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ที่หยุดต่อเนื่อง ระยะเวลา 13.00-22.00 น. ซึ่งตลาดน้ำโดยทั่วไปในที่อื่น มักจะจัดขึ้นในเวลากลางวัน แต่ตลาดน้ำยามเย็นที่อัมพวาแห่งนี้ จะจัดขึ้นในช่วงเวลาเย็นเรื่อยไปจนถึงเวลาพลบค่ำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทย ที่จัดในลักษณะเช่นนี้ โดยในตอนเย็นชาวบ้านจะเริ่มทยอยพาเรือนำสินค้าหลากหลายนานาชนิด อาทิ อาหาร ผลไม้ พืชผัก ขนม ของกินของใช้ มาขายให้กับนักท่องเที่ยว หรือคนในท้องถิ่นที่สัญจรไปมาที่ตลาดอัมพวา ทำให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติของชีวิตของชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นที่น่าประทับใจอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยวสามารถที่จะหาซื้ออาหารมานั่งรับประทานบริเวณริมคลองอัมพวา ติดกับตลาดน้ำ ซึ่งได้มีการจัดสถานที่ไว้ ทำให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

ตลาดน้ำอัมพวา จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นด้านกายภาพ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่าและความดึงดูด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ด้านการบริหารจัดการ โดยการศึกษาเบื้องต้น ผู้ศึกษาได้นำเสนอให้เห็นประเด็นสำคัญ 2 ด้าน คือ ด้านจุดแข็ง และด้านจุดอ่อน หรือสิ่งที่ควรนำมาปรับปรุงแก้ไข / พัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้น ดังต่อไปนี้ (<http://xn--v3cftvuj.net/history.html>)

1. จุดแข็งของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
  - ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สามารถเดินทางเข้าถึงสะดวก และที่ตั้งตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร
  - ความหลากหลายของสินค้าและบริการ สินค้าพื้นบ้านมีราคาขอมเยา หลากหลาย

- แหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียง และได้รับความนิยม มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีการให้บริการโดยจัดล่องเรือพานักท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน ท่องเที่ยวสวนเกษตรอินทรีย์ และสวนผลไม้
- แหล่งท่องเที่ยวสามารถเที่ยวได้ตลอดทั้งปี
- ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนา “ตลาดน้ำอัมพวา” เบื้องต้นใช้งบประมาณไม่ถึง 2 แสนบาท กับพลังชาวมุขชนท้องถิ่นที่มีรวมกันประมาณ 5,000 คนเท่านั้น เริ่มด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยใช้เงินส่วนหนึ่งเป็นค่ารางวัลและสร้างสีสันภายในห้องที่ เมื่อนักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสแล้วเกิดประทับใจไปบอกต่อ ช่วยขยายกระแสนิยมอย่างรวดเร็ว
- ด้านความมีอัตลักษณ์ กล่าวคืออัมพวามุ่งทำตลาดเย็น และตั้งกลุ่มเป้าหมายคนไทย ซึ่งเมืองไทยอากาศร้อน เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจจะท่องเที่ยวในบรรยากาศที่สบาย ไม้ร้อน
- การปลูกฝังการสร้างจิตสำนึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดี สามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และเกิดการอยากมาท่องเที่ยวซ้ำ และบอกต่อ
- ศักยภาพในการสร้างรายได้จากการใช้จ่ายเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวอยู่ในอัตราสูง

2. จุดอ่อนของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

จุดอ่อนของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่สำคัญที่ควรจะไปสู่การพัฒนาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้มีศักยภาพยิ่งขึ้น ได้แก่

- ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องจากนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวจำนวนมาก เกินกำลังของท้องถิ่นที่จะรองรับได้
- การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป สืบเนื่องจากปัญหาการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน การท่องเที่ยวแบบใหม่เข้ามาแทนที่วิถีชีวิตภาคเกษตรและการประมงดั้งเดิมของชุมชน
- นักลงทุนต่างถิ่น เข้ามาปรับเปลี่ยนรูปแบบอาศัยจาก Homestay มาเป็นกึ่งรีสอร์ท หรือบูติกโฮเต็ล ส่งผลให้ปริมาณที่พักเกินความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว
- กิจกรรมการท่องเที่ยว ทำลายวิถีชีวิต และสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน เดิมกิจกรรมชมหิ่งห้อย ใช้เรือพาย แต่ปัจจุบันให้เรือติดเครื่องมากกว่า 150 ลำ

บทที่ 4

วิธีการศึกษา

เอกสารวิชาการเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเศรษฐกิจและการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว” มีเป้าประสงค์ที่ต้องการให้ชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการบริการการท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว อันจะส่งผลต่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และต้องการให้ชุมชนได้เรียนรู้จากการมีส่วนร่วม และใช้กระบวนการที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ประเภทและชนิดของการบริการท่องเที่ยวที่ตนเองดูแลจัดการอยู่ จนเกิดการตระหนักรู้ (Awareness) สามารถพัฒนาความรู้ตามแบบวิถีของชุมชน และสืบต่อการเรียนรู้ขยายผลในชุมชนอย่างกว้างขวาง

ผู้ศึกษาได้ทำการสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ โดยการประยุกต์ใช้ตัวแบบเมตริกซ์ (Matrix) ของ Boston Consulting Group model มาเป็นแนวทางในการสร้างเกณฑ์ตัวแบบที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นมาอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านความมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวของชุมชน และ (2) ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้สามารถจัดแบ่งชุมชน ได้เป็น 4 ประเภท (ดูหัวข้อ “เกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ” ในบทที่ 2) สำหรับเอกสารวิชาการศึกษาวิจัยนี้ ได้คัดเลือกชุมชนเพื่อเป็นการทดสอบกระบวนการเรียนรู้ในเมืองต้น ได้แก่ ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

สำหรับเนื้อหาในบทที่ 4 วิธีการศึกษา กล่าวถึงรายละเอียด ดังนี้

1.1 ขอบเขตการดำเนินงาน

1.2 วิธีการศึกษา

โดยมีรายละเอียดเนื้อหาทั้งสองส่วนดังนี้

4.1 ขอบเขตการดำเนินงาน

เอกสารวิชาการฉบับนี้แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 กิจกรรม คือ

กิจกรรมที่ 1 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือและกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ และมูลค่าเพิ่มจากบริการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

- เพื่อกำหนดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรายได้จากบริการท่องเที่ยว โดยเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และสามารถกำหนดแนวทางของตนเองในการสื่อสารระหว่างกันภายในกลุ่มชาวบ้าน โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับ

หลักเศรษฐศาสตร์พื้นฐานเพื่อการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว การเพิ่มมูลค่าของบริการ การท่องเที่ยวที่ชุมชนนั้นๆ ดูแลจัดการอยู่

- เพื่อสร้างเครื่องมือ หรือ สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของตนเองได้ และเป็นการสร้างให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอย่างยั่งยืน

เป้าประสงค์

ชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการบริการการท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว อันจะส่งผลต่อชุมชน และเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ

วิธีการ

- สร้างเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบ จำนวน 1 ชุมชน
- คัดเลือกชุมชนนำร่องต้นแบบตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้
- ศึกษาสภาพแวดล้อม ชุมชน และบริการการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดการอยู่ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน
- ประชุม ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ ในเชิงลึก
- ดำรวจความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ด้านการจัดการบริการท่องเที่ยว
- ประชุมกับผู้นำชุมชน หรือผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อขอความเห็นประกอบการออกแบบวิธีการ สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม
- ออกแบบวิธีการเพื่อการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ เป็น “กระบวนการต้นแบบเพื่อการเรียนรู้”

กิจกรรมที่ 2 การทดสอบกระบวนการต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของรัฐและชุมชน

วัตถุประสงค์

- เพื่อทดลองใช้ “กระบวนการต้นแบบเพื่อการเรียนรู้”
- เพื่อพัฒนากระบวนการต้นแบบให้สามารถนำไปปฏิบัติต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าประสงค์

ชุมชนเรียนรู้จากการมีส่วนร่วม และใช้กระบวนการที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ประเภทและชนิดของการบริการท่องเที่ยวที่ตนเองดูแลจัดการอยู่ จะเกิดการตระหนักรู้ (Awareness) สามารถพัฒนาความรู้ตามแบบวิถีของชุมชน และสืบต่อการเรียนรู้ขยายผลในชุมชน อย่างกว้างขวาง

วิธีการ

- คัดเลือกกลุ่มผู้เรียนเป้าหมายตามเกณฑ์ที่จะได้กำหนดร่วมกัน
- จัดการเรียนรู้ตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้
- ประเมินผลการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงต้นแบบให้เหมาะสมต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย (หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)

- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (สททจ.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาลที่เกี่ยวข้อง
- ชาวบ้านและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่

4.2 วิธีการศึกษา

“ เอกสารวิชาการเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเศรษฐกิจและการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว” นี้มีเป้าประสงค์หลักเพื่อ “สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” ของชุมชนในการสร้างรายได้ และมูลค่าเพิ่มจากบริการการท่องเที่ยว ผู้ศึกษาได้เลือกชุมชนตลาดน้ำอัมพวา เป็นกรณีศึกษานำร่อง

เอกสารวิชาการนี้มุ่งเน้นที่การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดเพื่อ “ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง” เอกสารวิชาการศึกษาวิจัยนี้จะไม่มุ่งเน้นในสิ่งที่เป็ “ปัญหา” “อุปสรรค” ของชุมชน เนื่องจากหากชุมชนเริ่มต้นจากการคิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค จะทำให้ไม่สามารถคิดเชิงสร้างสรรค์ได้ แต่หากเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เริ่มจากการคิดจินตนาการแบบสร้างสรรค์ จะทำให้ชุมชนเห็นโอกาสทางเลือกที่หลากหลายในชีวิต แล้วจึงค่อยหันกลับมาพิจารณาถึงเรื่องของปัญหาและอุปสรรคในภายหลัง แต่การคิดเรื่องปัญหาและอุปสรรค ก็เพื่อการช่วยกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขจัดปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้น รวมทั้ง ผู้ศึกษายังเชื่อมั่นว่าชุมชนแต่ละชุมชนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวอิสระเป็นเอกเทศ การดำเนินงานใดๆ ของชุมชนหนึ่งไม่สามารถสำเร็จได้ หากปราศจากการเชื่อมโยงหรือร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการแบบการ “ระดมสมอง”

4.2.1 การระดมสมอง

เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ของชุมชน ผู้ศึกษาจึงได้ทำการออกแบบประเด็นที่จะใช้ในการระดมสมอง โดยมุ่งเน้นไปที่การวางเงื่อนงำที่จะกระตุ้นให้ชุมชนชาวบ้านได้คิดวิเคราะห์ในเชิงสร้างสรรค์ มากกว่าการมาถกเถียงกันในเรื่องที่เป็นปัญหาอุปสรรคแนวทางนี้ เป็นแนวทางของกลุ่มนักคิดแนว AI (Appreciative inquiry) และกลุ่มนักคิดแนว Future Search ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ใช้พลังและศักยภาพทางปัญญา ในการจินตนาการ (Imaginative) และแสวงหา (Discovery) โอกาสและความเป็นไปได้ในอนาคต

สำหรับประเด็นที่จะใช้ในการระดมสมองได้แก่คำถามต่อไปนี้

1. ชุมชนของท่านมีความสามารถและศักยภาพอะไรบ้างในทางเศรษฐกิจ?
2. ชาวบ้านในชุมชนจะสามารถประกอบกิจการอะไรที่เกิดต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้บ้าง?
3. อะไรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถประกอบกิจการที่เกิดต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้บ้าง?
4. อะไรคือปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ไม่เอื้อต่อการประกอบกิจการของชาวบ้าน? ชาวบ้านจะสามารถจะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร?
5. มีใคร/หน่วยงานใดอีกบ้างที่ควรเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้นี้อีกบ้าง?

โดยในการระดมสมอง ผู้ศึกษาจะทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเอื้ออำนวย (Facilitator) ให้ผู้เข้าร่วมระดมสมองได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยผู้ศึกษาจะไม่แสดงบทบาทเป็นผู้สอน หรือผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่นนั้น แต่จะให้ความเคารพความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมระดมสมอง และเชื่อว่าผู้เข้าร่วมระดมสมอง คือ ผู้รู้ ในประเด็นที่ถูกตั้งคำถามขึ้นมาอย่างแท้จริง แนวทางเช่นนี้เป็นการ ยึดตามหลักการ “การเรียนรู้ของผู้ใหญ่”(Andragogy)

4.2.2 กลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากเอกสารวิชาการศึกษาวิจัยนี้ เป็นเอกสารวิชาการที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายที่ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่จะเชิญชวนให้เข้าร่วมในกระบวนการระดมสมองนี้ จะเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยผู้ศึกษามีความเห็นที่ควรเชิญกลุ่มบุคคลในระดับ “ผู้นำ” ของชุมชนท้องถิ่นมาเข้าร่วมในการระดมสมองนี้เป็นหลัก เนื่องจากผู้ศึกษาเชื่อว่าการกลุ่มผู้นำของชุมชนคือกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจในภาพรวมและรายละเอียดของชุมชน สามารถให้ข้อมูลนำเสนอความเห็นที่เป็นประโยชน์ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้นำของชุมชนก็คือกลุ่มคนที่น่าจะสามารถสะท้อนภาพที่เป็นจริงของชุมชนได้ดีกว่าบุคคลอื่นๆ

ปัจจุบัน องค์กรหรือหน่วยงานที่อาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มผู้นำของชุมชนท้องถิ่น ก็คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากคนในชุมชนท้องถิ่น และน่าจะสามารถเป็นภาพตัวแทนของชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ในกรณีของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ศึกษาได้ขอความร่วมมือจาก “สำนักงาน การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นผู้ประสานงานกับ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” โดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรสงคราม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ให้ความร่วมมือแก่ผู้ศึกษาด้วยดี ทั้งในด้านสถานที่ที่ใช้ในการระดมสมอง ได้แก่ ห้องประชุม และยังได้ให้ความร่วมมือในการเชิญกลุ่มผู้นำในชุมชนท้องถิ่นมาร่วมในการประชุม

ระดมสมอง โดยได้เชิญตัวแทนผู้ประกอบการ องค์กรท้องถิ่น ผู้นำชุมชน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว
ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด องค์กรบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 18 คน เข้าร่วมในการระดมสมอง

4.2.3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมด 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจชุมชนเบื้องต้น

ในขั้นตอนแรกนี้ถือเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการการศึกษาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้
ของชุมชน เนื่องจากผู้ศึกษายังไม่มีความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่นที่จะเข้าไปสร้างกระบวนการ
เรียนรู้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเริ่มจากการศึกษาและสำรวจชุมชนเป้าหมายเป็นการเบื้องต้น เพื่อให้ผู้
ศึกษาได้เข้าใจ ถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของชุมชนในระดับเบื้องต้น

การศึกษาในขั้นตอนแรกนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary)
กล่าวคือ เป็นการศึกษา และสำรวจจากงานศึกษาวิจัย ที่เคยมีผู้ทำการศึกษาวิจัยชุมชนท้องถิ่นแห่ง
นั้นไว้ รวมทั้งการศึกษาจากเอกสารที่รวบรวมสถิติและข้อมูลของชุมชนนั้นๆ

การศึกษาในขั้นแรกนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นและเข้าใจภาพรวมใหญ่ๆ (Big picture) ในมิติ
ต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น และที่สำคัญอีกประการหนึ่งได้รู้จักกลุ่มคนที่ผู้ศึกษาควรเข้าไป
ทำการศึกษาและสำรวจเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาตระหนักดีว่าการศึกษาและสำรวจเอกสารในขั้นตอนแรกนั้น แม้จะได้รับทราบ
ข้อมูลเบื้องต้นจนได้เห็นภาพขนาดใหญ่ของชุมชน แต่ก็ยังเป็นภาพแบบกว้างๆ (Panorama) ใน
ระดับผิวเผิน (Surface) การที่ผู้ศึกษาจะเข้าไปสร้างกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีความรู้ความ
เข้าใจชุมชนท้องถิ่น ในระดับลึกด้วย (Deep)

ดังนั้น ภายหลังจากการศึกษาและสำรวจเชิงเอกสารในขั้นตอนที่ 1 เสร็จสิ้น ผู้ศึกษาจึงได้
ทำการรวบรวมและระบุรายชื่อบุคคลที่ผู้ศึกษาควรทำการศึกษาในเชิงลึก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์
คนกลุ่มเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มผู้นำของชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ เช่น กลุ่มผู้บริหาร
องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน ผู้นำองค์กร เช่น สมาคมการ
ท่องเที่ยว ฯลฯ และกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น อดีตผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อดีต
ผู้นำองค์กร บุคคลที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงบุคคลที่กลุ่มผู้นำเหล่านี้
กล่าวถึง และให้คำแนะนำว่าผู้ศึกษาควรไปสัมภาษณ์เพิ่มเติม

การศึกษาในขั้นตอนนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้รับข้อมูลที่เป็นจริงในระดับลึก ส่งผลให้ผู้ศึกษาได้รู้จักและเข้าใจภาพของ ชุมชนท้องถิ่นแห่งนั้นอย่างลึกซึ้งมากขึ้น และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การได้รู้จักมักคุ้นกับกลุ่มคนในระดับ ท้องถิ่น จะทำให้ในอนาคตบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม (Informants) และ เป็นเสมือนช่องทางที่ผู้ศึกษาจะลงสู่การศึกษาภาคสนามได้อย่างสะดวกมากขึ้น (Gatekeepers and alliances)

ขั้นตอนที่ 3 การระดมสมอง

ภายหลังจากได้รับข้อมูลทั้งในภาพกว้างและในเชิงลึก จากการสำรวจเอกสารและการสัมภาษณ์ในเชิงลึกแล้ว ขั้นตอนขั้นต่อไปคือขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การขอความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมในการระดมสมอง เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาได้ขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตลาดน้ำอัมพวา โดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นแกนกลางในการเชิญกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมสมองนี้ ได้แก่ กลุ่มประชาชนชุมชน กลุ่มกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน กลุ่มต่างๆ กลุ่มตัวแทนจากภาคเอกชนเช่น สมาคมท่องเที่ยวของท้องถิ่นแห่งนั้น เป็นต้น

สำหรับวิธีการระดมสมอง ผู้ศึกษาจะเน้นกระบวนการการคิดและปรึกษาหารือกันเป็นกลุ่ม โดยผู้ศึกษาจะขอให้ผู้เข้าร่วมระดมสมองได้แบ่งออกเป็นกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยสมาชิกจำนวนไม่เกิน 6 คน ต่อกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะมีการคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มให้ ทำหน้าที่เป็นผู้จัดรวบรวมความคิดเห็นที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกัน และยังทำหน้าที่เป็นผู้นำเสนอ (Present) ผลการระดมสมองของกลุ่มด้วย ผู้ศึกษาได้ออกแบบประเด็นคำถามที่จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วม

กระบวนการเรียนรู้นี้ได้แสดงความคิดเห็นส่วนบุคคลที่มีต่อประเด็นคำถามแต่ละข้อ แล้วจึงนำเอาความคิดเห็นส่วนบุคคลเหล่านั้นมาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกลายเป็น “ภาพรวม” ความคิดเห็นของกลุ่ม

4.2.4 การระดมสมองของชุมชนตลาดน้ำอัมพวา (Brainstorming session)

สำหรับการระดมสมองของชุมชนตลาดน้ำอัมพวา จัดให้มีขึ้นเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2554 ณ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่เวลา 09.00-12.00 น. ผู้เข้าร่วมระดมสมอง ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการ องค์กรท้องถิ่น ผู้นำชุมชน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ท่องเที่ยว และกีฬาจังหวัด องค์กรบริหารส่วนจังหวัด

ในกระบวนการการระดมสมอง ผู้ศึกษาได้ทำการออกแบบประเด็นและขั้นตอนในการระดมสมอง โดยกำหนดประเด็นหลักของการระดมสมอง ดังนี้

1. ตลาดน้ำอัมพวามีความสามารถและศักยภาพอะไรบ้างในทางเศรษฐกิจ?
2. ชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาจะสามารถประกอบกิจการอะไรที่เกิดต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้บ้าง
3. อะไรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาสามารถประกอบกิจการที่เกิดต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้บ้าง?
4. อะไรคือปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ไม่เอื้อต่อการประกอบกิจการของชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา? จะแก้ปัญหายังไง?
5. มีใคร/หน่วยงานใดอีกที่ควรเข้าร่วมในกระบวนการระดมสมองนี้?

ตารางที่ 1 แสดงผลการระดมสมองในประเด็นต่างๆที่กำหนดไว้

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็นของกลุ่ม
1. ตลาดน้ำอัมพวาที่มีความสามารถและศักยภาพอะไรบ้างในทางเศรษฐกิจ	- อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- “สินค้าและ/หรือบริการ” อะไรที่ชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาสามารถทำได้ดีในปัจจุบัน	- น้ำตาลมะพร้าว - การทำสวนเกษตรปลูกส้มโอปลอดสารพิษ - ที่พักต่างๆ ในอำเภออัมพวา - ร้านค้าบริการตลาดน้ำอัมพวา
- “สินค้าและ/หรือบริการ” อะไรที่ชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาน่าจะทำได้ดี แต่ยังไม่ได้ดี	- การป้องกันดูแลสิ่งแวดล้อมในการดูแลนักท่องเที่ยว
2. มีสินค้าและบริการอะไรที่ต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาน่าจะนำมาสร้างรายได้ได้	- การท่องเที่ยวเชิงเกษตร - ปั่นจักรยานชมสวน - การท่องเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยว - การทำที่พักที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน
3. อะไรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาสามารถประกอบกิจการที่เกิดต่อเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้บ้าง	- ด้านที่พัก - ร้านอาหาร - ร้านขายของที่ระลึก - การให้บริการที่จอดรถ

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็นของกลุ่ม
4. <u>อะไรคือปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ไม่เอื้อต่อการประกอบกิจการของชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา จะแก้ปัญหอย่างไร</u>	- ต้องมีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมให้ชาวบ้าน และชุมชนมีความเข้มแข็ง
5. <u>แนวทางการแก้ไขปัญหา</u>	- หน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปสนับสนุนต้องทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับกระทรวงต่าง ๆ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์
6. <u>เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านสำเร็จ มีใคร/หน่วยงานใดอีกที่ควรเข้าร่วมในกระบวนการระดมสมองนี้</u>	- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจะต้องเป็นองค์กรแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยทำงานเชิงบูรณาการกับกระทรวงต่าง ๆ โดยเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนาเอง

บทที่ 5

วิเคราะห์ผลการศึกษา

ตลาดน้ำอัมพวาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่มีชื่อเสียง ในแต่ละปีตลาดน้ำอัมพวาสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั้งภายในและจากต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งนั่นย่อมนำมาซึ่งการใช้จ่ายและรายได้จำนวนมากที่ไหลเข้าสู่เขตพื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา โดยผลการศึกษาจากทั้งในการวิจัยเชิงสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษาจากการระดมสมองในบทที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่น ได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในสัดส่วนที่มากเมื่อเปรียบเทียบกับกระแสการใช้จ่ายและธุรกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง

ปัญหาและจุดอ่อนของชาวบ้าน และชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา คือ ในการทำความเข้าใจถึงสาเหตุแห่งความอ่อนแอของกระบวนการของชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา นั้น ผู้ศึกษาคงจะยังไม่สามารถนำเสนอสาเหตุแห่งปัญหาของชุมชนในที่นี่ได้ เพียงแต่มีข้อสังเกตที่จะเสนอให้มีการทำการศึกษาวิจัยต่อไปถึงประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้ ได้แก่

1. ผลกระทบของการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วที่มีต่อชุมชนตลาดน้ำอัมพวา
2. สภาพและโครงสร้างทางประชากร สังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา
3. สัดส่วนการเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ณ ตลาดน้ำอัมพวา
4. สัดส่วนแรงงานที่เป็นคนท้องถิ่นกับแรงงานที่มาจากภายนอก
5. รายได้มวลรวมของตลาดน้ำอัมพวากับการกระจายรายได้ของชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา
6. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตลาดน้ำอัมพวา

ประเด็นที่สำคัญและน่าจะเป็นเรื่องที่เร่งด่วนสำหรับชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา ก็คือ การฟื้นฟูและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กระบวนการเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบเชื่อมโยงความร่วมมือของหลายหน่วยหลายองค์กร ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ราชการบริหารส่วนภูมิภาค (จังหวัด อำเภอ) ราชการบริหารส่วนกลาง (กระทรวง กรมที่เกี่ยวข้อง) และการที่จะทำงานเชื่อมโยงแบบบูรณาการเช่นนี้ หน่วยราชการเหล่านี้จะต้องปรับบทบาทของตนเองไปเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริมชาวบ้าน (Facilitator, Enabler)

สำหรับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สามารถแสดงบทบาทเป็น “องค์กรนำแห่งการเปลี่ยนแปลง” (Change agent) ด้วยการเป็นผู้นำ” กลุ่มภารกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว” (Tourism cluster) ซึ่งจะต้องทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงแรงงาน ฯลฯ ในการร่วมกันพัฒนาตลาดน้ำอัมพวา ให้เป็นตลาดน้ำ/แหล่งท่องเที่ยว ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาโครงการที่ให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจและกำหนดทิศทางของท้องถิ่นเอง รวมทั้งการพัฒนาโครงการที่จะทำให้ท้องถิ่นได้สร้างงานสร้างรายได้ บนพื้นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วยการแสดงบทบาท เป็นแกนกลาง เชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐกิจเอกชน การเชื่อมโยงความต้องการ ในด้านความรู้ เงินทุน เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานราชการ หรือเอกชนที่จะสามารถจัดหาทรัพยากรที่ชุมชนต้องการได้ จะเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดข้อเสนอแนะสำหรับ “เอกสารวิชาการการศึกษาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเศรษฐกิจและการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว” ไว้ดังนี้

1. แผนการระยะสั้น

ควรพัฒนาชุมชนของตลาดน้ำอัมพวา โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าตลาดน้ำอัมพวา มีจุดโดดเด่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง โดยตามหลักการแนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเชื่อว่า แหล่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะดีได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ควรเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกระดับ โดยกระทรวงการท่องเที่ยวฯ จะแสดงบทบาทในการเชื่อมโยงกับหน่วยราชการ และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องในการจัดทำโครงการที่จะพัฒนาชาวบ้าน/ชุมชนตลาดน้ำอัมพวาให้มีความเข้มแข็ง ตามแนวคิด “เศรษฐกิจดี สังคมเข้มแข็ง การพัฒนายั่งยืน”

2. แผนการระยะยาว

- ปรับกระบวนการทัศน์อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวใหม่ โดยยึดหลักแนวคิด “การท่องเที่ยวที่มีคนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง” (People-centered Tourism) แนวคิดนี้จะสอดคล้องกับปรัชญาและแนวทางการพัฒนาประเทศที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ที่ปรับเปลี่ยนปรัชญาและแนวทางการพัฒนาประเทศจากแนวคิดแบบ “เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” (Economic growth) ไปเป็น “การพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง” (People-centered development)

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มุ่งเน้น การทำงานแบบเครือข่าย (Networking organization) โดยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีหน่วยงานใด ที่จะสามารถดำเนินการได้สำเร็จด้วยตนเอง แต่ความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มักเกิดจากการที่จะต้องทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

ดังนั้น บทบาทของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่จะส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างรายได้หรือมูลค่าเพิ่มจากการท่องเที่ยวนั้น ก็จะต้องแสดงบทบาทด้านการประสานงาน การขอความร่วมมือ เป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาควรจะต้องพัฒนาหน่วยงาน ในส่วนภูมิภาคคือ “สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด” ทั้ง 75 แห่ง

โดยการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรให้สามารถทำงานแบบ “เครือข่าย” (Networking) และ “การทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในทุกภาคส่วน” (Collaborative) ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำนโยบายจากส่วนกลางไปบูรณาการกับนโยบายในส่วนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- . 2524. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ : รั้ง
ศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย . 2544. คำศัพท์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร :
กองบริการวิชาการและฝึกอบรม.
- ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนนำร่องต้นแบบ : ตลาดน้ำอัมพวา (ออนไลน์) แหล่งที่มา :
<http://xn--v3cftvuj.net/history.html>
- ความหมายการท่องเที่ยว.2554. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://dit.dru.ac.th/home/023/travel_2011.htm
- คำนิยามการท่องเที่ยว.2554.(ออนไลน์) แหล่งที่มา : https://vclass.mgt.psu.ac.th/~465-302/2006-2/Assignment-02/BPA_29_03_2/BPA_29_03_2/mean.htm
- คู่มือการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้.2554. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <http://www.blesscon.com/index.php?lite=article&qid=41986873>
- จริยญา เจริญสุขใส และ สุวัฒน์ จุฑากรณ์ .2544. เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จิรประภา อัครบวร บุญอนันต์ พิณยทรัพย์ และสมบัติ กุสุมาวดี .2545. ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง
ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. ปีที่ 42 ฉบับที่ 4/2545 .
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2533. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา
ในภาคเหนือ ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา. สถาบันไทยคดีศึกษา.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่ .2543. การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน .
กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภาครัฐในแนวทางการมีส่วนร่วมของ
พหุภาคีในการพัฒนาชนบท.
- ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี คาคการณ์ไกล .2540. ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มติชน.
- ชยันต์ วรรธนะภูติ . 2533 . โครงการวิจัยคติชนวิทยา . เชียงใหม่
- แดงอ่อน มั่นใจตน. 2545. ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.

- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2554. แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน. (ออนไลน์).
แหล่งที่มา : https://sites.google.com/site/banrainarao/column/learn_commu.
- ประเวศ วะสี, 2540: 33 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543: 26
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 26
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา .
กรุงเทพมหานคร . ม.ป.พ.
- ปาริชาติวลัยเสถียร และคณะ. 2540 . นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ. (เอกสารอัดสำเนา).
- ปรีชา แดงโรจน์. 2546. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เอกสารการสอนหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนา
ทักษะความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นในการพัฒนาบริการท่องเที่ยว. สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว
สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. 2545. ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน
วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. ปีที่ 42 ฉบับที่ 3/2545.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. 2544. โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว.
โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- มูลนิธิเสียงธรรมเพื่อประชาชน. 2552. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <http://siangdham.com/Solar/index.php>
- รชพร จันทร์สว่าง. 2546. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เอกสารการสอนชุดฝึกอบรม
ทางไกล หลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. สำนักงานพัฒนาการ
ท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน .2524 . พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
- วิบูลย์ เข็มเฉลิม. 2545. การเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของชุมชน ใน แผนแม่บทชุมชน ประชาพิสัยและ
พัฒนา. เสรี พงศ์พิศและวิจิต นันทสุวรรณ (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ: สนพ.ภูมิปัญญาไท.

สุชาดา จักรพิสูทธิ์. 2547. “การศึกษาทางเลือกของชุมชน” วารสารศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เสรี วงษ์ไพจิตร. 2532. จุดหักเหของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยา
ทางการเมือง. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. เอกสารประกอบการประชุม
ประจำปี 2544 . กรุงเทพมหานคร. สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. โครงการจัดทำเครื่องชี้วัด
การพัฒนาเมืองและชุมชนน่าอยู่ .กรุงเทพฯ . สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. 2546. รายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย พ.ศ.
2546. กรุงเทพฯ . สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐาน
อุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. 2545. ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน.
กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง.

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 2554. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <http://chaisupar3.wordpress.com>

Cohen J.M. and Uphoff , N.T. *Rural Development Participation : Concept and Measures for
Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee
Center for International Studies . Cornell University. 1981.

Johnson, Gerry and Scholes, Kevan . 1989. **Exploring Corporate Strategy**. Hertfordshire:
Prentice-Hall (UK).

Johnson and Scholes ,1989. **Strategic Marketing Planning**. Hertfordshire: Prentice-Hall (UK).

Mask S. Homan , 1994: 82 อ้างใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2543: 26

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**.
กรุงเทพ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 26

Reeder , W.W. 1974. **Some Aspects of The Information Social Participation of Farm Families
in New York State**. New York : Unpublished Ph.D Dissertation . Cornell University .

United Nation , Department of Internation Economic and Social Affair. 1981. **Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development.** Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert. New York :United Nation .

South West Arts. 2002 . **Marketing. Strategic Marketing Planning** . UK.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ - นามสกุล นายสมชาย ใหม่อินทร์แดง

ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิบดีกรมการท่องเที่ยว

ชื่อหน่วยงาน กรมการท่องเที่ยว

สถานที่ทำงาน กรมการท่องเที่ยว
สนามกีฬาแห่งชาติ ถนนพระราม 1 แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร 10400

โทรศัพท์ - โทรสาร 02 215 3788 , 02 219 4023

ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 178/298 หมู่ 7 ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง
จังหวัดเชียงใหม่ 50230

วุฒิการศึกษา (สถานที่ศึกษา) - ปริญญาตรี สาขาพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ปริญญาโท สาขาพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสบการณ์และผลงาน - อำนวยการระดับสูง
ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลางระดับ 9
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- อำนวยการระดับสูง
รักษาการผู้อำนวยการกองประสานราชการ
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- อำนวยการระดับสูง
ผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีและการสื่อสาร
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ (8 บก)
นักวิเคราะห์นโยบายและแผน
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

